

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ: ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСВІТИ

Трансформаційні процеси, які мають місце у сучасному українському суспільстві вимагають нових підходів у вирішенні освітянських проблем. Особливо актуальними є впровадження в систему вищої освіти нових систем навчання, використання і ефективного оволодіння інформаційними ресурсами і комунікаційними технологіями. У статті наголошується, що оволодіння інформаційною культурою – це шлях універсалізації якостей людини, що сприяє реальному розумінню людиною самої себе, свого місця і своєї ролі. Значну роль у формуванні інформаційної культури відіграє освіта, яка повинна формувати нового фахівця інформаційного співтовариства. У цього фахівця необхідно виробляти наступні навички й уміння: диференціації інформації; виділення значимої інформації; вироблення критеріїв оцінки інформації; створювати інформацію і використовувати її. Слід підкреслити, що інформатизація вищої школи зможе дати необхідний соціальний і економічний ефект тільки в тому випадку, якщо створювані і впроваджені інформаційні технології стануть не стороннім елементом у традиційній системі вищої освіти, а будуть природним чином інтегровані в неї, сполучаючись із традиційними технологіями навчання. Така система інтеграція вимагає спільних зусиль професорсько-викладацького складу, науково-технічного персоналу й адміністрації, граничної скоординованості роботи всіх підрозділів ВНЗ, що мають відношення до процесу інформатизації.

Ключові слова: інформаційні технології; системи; суспільство; комунікації; ВНЗ; новітні технології; інформація; знання; проблеми; сфера освіти.

Постановка проблеми. Освіта надзвичайно чутлива до соціальних змін у суспільстві. Будь-який застій у процесі поступального розвитку освіти призводить до негативних процесів у соціумі. Загалом виконуючи свою соціальну функцію, освіта увійшла в суперечність з суспільством, що виявилось через зростання некомпетентності членів суспільства (внаслідок наростання розриву між загальноосвітнім мінімумом і вимогами вузької спеціалізації у фаховій освіті) та формування конформізму громадян, перевантаження учнів та студентів (а також і вчителів з професурою) надлишковими обсягами інформації, певні диспропорції у пропозиції фахівців (внаслідок появи нових спеціальностей та звуження попиту на традиційні або суттєву трансформацію цього попиту). Відставання системи освіти від новітніх наукових досягнень стало загальним правилом у середній і вищій освіті. Наука стрімко розвивається у всіх відомих напрямках. Тому сьогодні постала нагальна проблема поєднання науки і освіти. Тобто, яким чином раціонально і виходячи з потреб суспільства використовувати досягнення науки в освітянському процесі, спрямованому на соціальний та економічний розвиток суспільства.

На жаль, наукове знання у своїй багатоманітності та загальному обсязі виходить за межі раціонального контролю. Сьогодні процес освіти все більше набуває догматичних рис, коли треба просто засвоїти вже наявне знання.

Творчий, пошуковий процес у ВИШІ відходить на другий план. Сприяє некритичності сприйняття ретрансльованих знань і їх зростаючий обсяг, коли студент чи учень нерідко просто не встигає осмислити те, що вчить. Перевантаження інформацією має не лише характер внутрішньої проблеми системи освіти, але створює загальний психологічний фон тиску на особистість, який починається вже зі шкільної парти.

Мета статті. Тому, незважаючи на значну кількість наукових досліджень з цієї проблематики, ставимо за мету: переосмислити та змінити систему наявної освіти, максимально пристосовуючи її до потреб сьогодення.

Аналіз досліджень і публікацій. У вітчизняній літературі останніх років розгорнулася дискусія довкола моделі інноваційного розвитку вітчизняної системи освіти. Так, В. М. Геєць та В. П. Семиноженко вказують на той факт, що необхідність самих інновацій не викликає сумніву ні в кого, але, які саме сфери вимагають таких інновацій у першу чергу, а також якими повинні бути джерела цих інновацій – залишається предметом доволі гострої дискусії [10]. Проблеми розвитку сучасної освіти знаходимо у працях В. Андрущенка (модернізація вищої освіти України в контексті Болонського процесу), А. Вербицького (активне навчання у вищій школі), І. Зяюна (сучасна освіта в контексті гуманістичної філософії), В. Кременя (сучасні тенденції і перспективи освіти в Україні), В. Геєць, В. Семиноженка (інноваційні перспективи Укра-

їни), а також В. Курило, В. Лугового, М. Михальченка, В. Огнев'юка, І. Прокопенка, О. Савченко та ін.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній та зарубіжній науці ведеться дискусія щодо двох основних джерел інновацій – запозичення передового закордонного досвіду, з одного боку, та власні інноваційні розробки, з іншого. Р. Рудницька справедливо наголошує на тому, що ці дві моделі штучно протиставляються – зовнішні інновації, по суті, редукуються до варіанту так званої «наздоганяючої модернізації», більш відомої як вестернізація, тобто переймання західного досвіду і організаційних структур, а власні інноваційні розробки – до глобально значущих [13]. У той же час, доволі складно розділити інновації запозичені та створені на вітчизняному ґрунті, не кажучи вже про їх протиставлення. Передусім, слід визнати і те і інше інноваціями. Адже інновації – це те, що забезпечує зміни з опорою на традицію, а не лише всупереч їй. Те, що інновації є передусім нововведенням, зрозуміло, однак слід так само не забувати про те, що будь-яка інновація є своєрідним щепленням на вже наявному дереві виробництва. З точки зору філософії, саме опора на традицію є передумовою осмисленості будь-якої інновації – навіть протиставлення є формою інтерпретації.

На наш погляд першим пріоритетом для держави має бути сфера освіти. По-перше, найбільше винаходів та інновацій пропонують саме на основі отриманої освіти – знань та навичок, які вона надає. По-друге, саме система освіти готує тих кваліфікованих робітників, діяльність яких може забезпечити широке втілення інновацій. По-третє, тим самим забезпечується позитивний вплив на всі сфери та галузі економіки, у якій йдуть працювати ці робітники. По-четверте, таким чином держава, забезпечуючи своїх громадян освітою, вона виконує важливу соціальну функцію, пов'язану з інноваціями, – не лише тому, що освічені громадяни мають більше шансів отримати високооплачувану роботу, але й тому, що під час отримання освіти людина тим самим формує свої життєві потреби (що забезпечує попит для ринку інноваційних товарів). Нарешті, по-п'яте, саме система освіти дозволяє долати протиставлення запозичених та вітчизняних інновацій. Дійсно, опанування інноваціями можливе у двох версіях: їх використання як «чорної скриньки», без розуміння механізму їх дії, або ж – за умови з'ясування суті технологій та ідей, які лежать в їх основі. Саме у другому випадку, знаючи суть інновацій можна легко на основі інновацій «імпортованих» перейти до інновацій власних.

Окремою проблемою є визначення того, якою має бути віддача від інновацій і чи можливо завдяки введенню інновацій запустити цикл «інновації – розвиток виробництва – розвиток суспільства – розвиток освіти – розвиток науки – нові інновації». Щодо цієї проблеми є цікаві напрацювання західних дослідників, які в подальшому вплинули на прийняття державних рішень щодо освіти.

Для неокласичної теорії Р. Солоу і Т. Свона виробництво знань має вирішальне значення для забезпечення довгострокового економічного розвитку [8, с. 34–361]. Теорія виробництва знань – перший варіант. Вона представлена в працях М. Франкеля, П. Ромера та Р. Лукаса. Оперуючи поняттям «знання», теорія розуміє під ним щось більше, ніж особливий

різновид капіталу, а саме: виробництво знань є прямим наслідком акумуляції капіталу різними фірмами, причому (важливий момент) нагромадження капіталу тією чи іншою окремою фірмою сприяє колективному процесу виробництва нового технологічного й організаційного знання. Таке виробництво знань, у свою чергу, буде компенсувати негативні наслідки зменшення граничної продуктивності капіталу і, таким чином, сприятиме підтримці економічного зростання у довгостроковій перспективі. Така позиція здається нам найбільш виваженою, оскільки співпадає з баченням великої тривалості циклу розвитку фундаментальної науки [3, с. 296–319; 6, с. 1002–1037; 4, с. 4–42]. Іншої точки зору дотримуються деякі дослідники, які очікують від науки і інновацій «економічної віддачі» у короткій перспективі. Так, М. С. Данько стверджує, що «завдання формування інституційного забезпечення інноваційної діяльності за основними положеннями мають бути виконані вже в середньостроковому періоді, що забезпечить умови для високих темпів економічного розвитку на базі розгортання інноваційних процесів у країні». Ці погляди спираються на теократичний світогляд [11, с. 39]. Утім, можливо, істина лежить посередині: інновації дають необхідний ефект як у короткій, так і у тривалій перспективі: у короткій перспективі – у вузькій сфері чи галузі, а за умови масштабного їх запровадження – і у економіці в цілому. В дійсності фактично слід враховувати також різну «швидкість» запровадження технологічних, а отже і інноваційних процесів у різних сферах і галузях економіки. Подібним варіантом теорії ендогенного зростання є класичний підхід Й. Шумпетера, дослідження якого ґрунтується на аналізі наступних проблем: по-перше, основним джерелом технологічного прогресу є інновація; по-друге, інновація супроводжується створенням нового виробничого процесу, виникненням нових продуктів, застосуванням нових методів менеджменту, використанням нової організації виробництва. По-третє, інновація упроваджується фірмою або підприємцем-дослідником, зацікавленими в одержанні монопольної ренти при успішному впровадженні винаходу. У процесі технічного прогресу й конкуренції між виробниками винахід застаріває, не приводячи до одержання монопольної ренти, зникає з ринку. Цей процес Й. Шумпетер назвав «творчою деструкцією» [14]. Шумпетеріанський підхід до технологічних змін розвивається в працях Ф. Ажюна і П. Ховітта, вперше викладених у 1992 році. П. Сержстром, Т. Анант і Д. Дайнопулос, використовуючи раніше існуючі підходи, створили модель якісної диференціації (quality ladder).

Аналіз перерахованих теорій свідчить про те, що виробництво знань залежить великою мірою від розвитку фундаментальної науки, двигуном прогресу якої найчастіше виступає скоріше цікавість, а не прибуток. Однак, як показують реальні практичні приклади, багато досліджень, котрі призвели до відкриттів та змінили вигляд фундаментальної науки, були ініційовані приватними інтересами фірм, орієнтованих на прибуток [1; 7, с. 1077–1092]. Загально відомо, що технічний прогрес базується на проведенні інновацій, що призводять до нагромадження науково-технічної інформації. Процес її засвоєння включає відбір найновішої інформації. Результати фундаментальних і прикладних досліджень складають основу для впровадж-

ення інновацій у виробництво. Технологічні інновації спрямовані на поширення нового винаходу, вони сприяють дифузії нового науково-технічного знання, закладають основу для економічного зростання.

П. Ромер створив модель економічного зростання, засновану на дослідженнях і розвитку, яка не містить у собі шумпетеріанське поняття «творчої деструкції». Дж. Дозі, С. Фабіані, Р. Аверсі та М. Меккі сконструювали еволюційну модель технічної зміни, що ґрунтується на зміні масштабу виробництва. Ця модель включає процес одержання науково-технічного знання, його поширення у сфері виробництва. У ній враховується роль адаптерів у відборі технічних засобів чи соціальних норм, вплив радикальних інновацій в економічному розвитку [2, с. 71–102; 5, с. 225–243]. Отже, можна стверджувати, що проблема інноваційного розвитку освіти демонструє нерозривний зв'язок з проблематикою економічних інновацій. Більше того, породжена економічною тематикою інноваційна проблематика все більше переходить у сферу постановки освітньо-наукових проблем. Мова йде, таким чином, про реальну перспективу набуття освітою і наукою економічно-прибуткового характеру.

Ще однією важливою ознакою інновацій є, на наш погляд, те, що вони торкаються не окремих ізольованих аспектів економічного розвитку чи освітнього процесу, а обов'язково торкаються в цілому економіки або освіти і здійснюють суттєвий вплив на трансформацію усіх інших їх аспектів.

Значним фактором інноваційного розвитку освіти (а в результаті також і економіки) можна вважати також інноваційну спроможність вищої школи – її можливість адаптуватися до мінливого середовища функціонування через розвиток, а також готовність виконувати свою місію на основі творчого усвідомлення цілей освітньої діяльності і активного використання наукового знання про свій розвиток.

Коли мова йде про стратегію інновацій, обійтися без спеціальної державної політики неможливо. Ця політика має виходити з реалій тих стратегічних дослідних програм, які здійснюють освітньо-наукові заклади, передусім університети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aghion P. Endogenous Growth Theory / P. Aghion, P. Howitt. – Cambridge : MIT Press, 1998.
2. Dosi G. The Dynamics of International differentiation: a multi-country evolutionary model / G. Dosi, S. Fabiani, R. Aversi, M. Meacci // *Industrial and Corporate Change*. – 1994. – V. 3. – P. 225–243.
3. Frankel M. Obsolescence and Technological Change in a Mature Economy / M. Frankel // *American Economic Review*. – 1955. – № 5(3). – P. 296–319.
4. Lucas R. E. On the Mechanics of Economic Development / R. E. Lucas // *Journal of Monetary Economics*. – 1988. – № 22 (1). – P. 3–42.
5. Romer P. M. Endogenous Technological Change / P. M. Romer // *Journal of Political Economy*. – 1990. – № 98 (5). – P. 71–102.
6. Romer P. M. Increasing returns and Long Run Growth / P. M. Romer // *Journal of Political Economy*. – 1986. – № 5. – P. 1002–1037.
7. Sergestrom P. S. Innovation, Imitation and Economic Growth / P. S. Sergestrom, T. Anant, E. Dinopoulos // *American economic review*. – 1990. – № 80. – P. 1077–1092.
8. Solow R. M. A Contribution to the Theory of Economic Growth / R. M. Solow // *Quarterly Journal of Economics*. – 1956. – № 70. – P. 65–94.
9. Swan T. W. Economic Growth and Capital Accumulation / T. W. Swan // *Economic Record*. – 1956. – № 32. – P. 34–361.
10. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006.
11. Данько М. С. Інституційна база економіки знань та формування інституційного середовища інноваційної діяльності / М. С. Данько // *Економіка знань та її перспективи для України*. – К. : Інститут економічного прогнозування, 2005. – С. 39.
12. Олійник А. І. Інформаційні технології як основа і засіб реалізації інноваційних процесів в сучасній освіті : автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. : 09.00.01. / А. І. Олійник / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – Київ. 2008. – 20 с.
13. Рудницька Р. Вестернізація соціального ареолу життя особистості як український варіант глобалізації соціокультурного простору / Р. Рудницька // *Українське суспільство-2003. Соціологічний моніторинг*. – К. : Інститут соціології НАН України, 2003.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, слід підкреслити, що інформатизація вищої школи зможе дати необхідний соціальний і економічний ефект лише в тому випадку, якщо створювані і впроваджені інформаційні технології стануть не стороннім елементом у традиційній системі вищої освіти, а будуть природно інтегровані в неї, сполучаючись із традиційними технологіями навчання.

Така системна інтеграція вимагає спільних зусиль професорсько-викладацького складу, науково-технічного персоналу й адміністрації, граничної скоординованості роботи всіх підрозділів ВНЗ, що мають відношення до процесу інформатизації.

Результатами інформатизації вищої освіти пост-індустріального суспільства має бути:

- індивідуалізація вищої освіти, посилення її розвиваючого характеру, зміна пріоритетів від простого засвоєння знань і інформації до розвитку особистості;
- розвиток системи безперервної освіти за принципом «освіта через усе життя»;
- створення і здійснення моніторингу освітнього середовища, створення єдиної інформаційної системи і баз даних у галузі вищої і післявузівської освіти;
- розвиток міжнародного співробітництва й інтеграція ВНЗ України у світове академічне співтовариство, розгортання повноцінних і ефективних інтелектуальних комунікацій.

Досягнення приведених вище результатів практично забезпечить активізацію використання випускниками науково-технічних ресурсів як головного джерела відродження і розвитку країни, що ефективно сприятиме динамічному росту економічного потенціалу і соціального добробуту України.

Слід також насамкінець ще раз підкреслити, що інновації не виникають на пустому місці, вони повинні базуватися на вже наявній інтелектуальній базі. Здатність України опанувати такий інноваційний процес буде свідченням її готовності приєднатися до міжнародної співпраці в будь-якому форматі і на найвищому рівні – на тих умовах, які вигідні нашій країні та її народу.

14. Шумпетер Йозеф А. Капіталізм, соціалізм, демократія / Йозеф А. Шумпетер / Переклали з англійської Віктор Ружицький, Петро Тарашук ; Передмова Тома Боттомора. – К. : Інститут державного управління та місцевого самоврядування при Кабінеті Міністрів України; Видавництво «Основи», 1995.

Н. А. Минц,
ЧГУ ім. Петра Могили, г. Николаев, Україна
А. И. Олейник,

Коледж економіки і пищевих технологій, г. Николаев, Україна

ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ: ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Трансформационные процессы, которые имеют место в современном украинском обществе требуют новых подходов в решении проблем образования. Особенно актуальны внедрение в систему высшего образования новых систем обучения, использование и эффективное овладение информационными ресурсами и коммуникационными технологиями. В статье отмечается, что овладение информационной культурой – это путь универсализации качеств человека, способствует реальному пониманию человеком самого себя, своего места и своей роли. Большую роль в формировании информационной культуры играет образование, которое должно формировать нового специалиста информационного сообщества. У этого специалиста необходимо выработать следующие навыки и умения: дифференциации информации; выделения значимой информации; выработки критериев оценки информации; создавать информацию и использовать ее. Следует подчеркнуть, что информатизация высшей школы сможет дать необходимый социальный и экономический эффект только в том случае, если создаваемые и внедряемые информационные технологии станут не инородным элементом в традиционной системе высшего образования, а будут естественным образом интегрированы в нее, сочетаясь с традиционными технологиями обучения. Такая системная интеграция требует совместных усилий профессорско-преподавательского состава, научно-технического персонала и администрации, предельной скоординированности работы всех подразделений вуза, имеющих отношение к процессу информатизации.

Ключевые слова: информационные технологии; системы; общество; коммуникации; ВУЗ; новые технологии; информация; знания; проблемы; сфера образования.

M. A. Mints,
Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine

A. I. Oleinik,
College of economics and nutritional technologies, Mykolaiv, Ukraine

PHILOSOPHY OF EDUCATION: INNOVATIVE DEVELOPMENT OF EDUCATION

Transformation processes that takes place in the Ukrainian society requires new approaches in solving educational problems. Particularly relevant is the introduction of new higher education system of learning, usage and effective mastering of information resources and communicational technologies. The article notes that the mastering of informational culture is a way to universalize human qualities that promotes real understanding of the man himself, his place and role. Significant role in the formation of informational culture plays an education, which should generate new professional of informational society. This specialist should produce the following skills and abilities: differentiation of information; selection of relevant information; developing criteria for evaluating information; creating information and using it. It should be emphasized that informatization of high school will give the necessary social and economic effect only if created and implemented informational technologies will be not foreign materials in the traditional system of higher education, but will be naturally integrated into it, being combined with traditional methods of learning. This system off integration requires joined efforts of the scientific staff and administration, maximum coordination of all departments of the university, related to process information. Research introduction of information technology education, determining the content, limits and consequences of the process of informational education as a factor of forming innovative information society are not only theoretical but also practical. In the article the practice of direct use of informational technology in schools is displayed, and indicated that the main problem in the development of new teaching methods is the introduction of interactive training, technical support, training of teaching staff to work in new conditions.

Key words: informational technology; system; society; communication; institutions of higher EDUCATION; new technologies; information; knowledge; challenges; field education.

Рецензенти: **Гавеля В. Л.,** д-р філос. наук, професор;
Марченко О. В., д-р філос. наук, професор.